

Радкевич Олександр,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Інститут професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України
ORCID ID 0000-0002-2648-5726

Радкевич Оксана
старший викладач кафедра методики
професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін,
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
ORCID ID 0000-0003-3332-1495
DOI: 10.24412/2520-2480-2021-188-65-69

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Radkevych Oleksandr,
PhD in Law
Senior Research Fellow
Institute of vocational education and training
of National academy of education science of Ukraine
ORCID ID 0000-0002-2648-5726

Radkevych Oksana
Senior lecturer in methodology of professional
education and social human sciences,
Bila Tserkva Institute of Continuing Vocational
Education of the University of Education Management
<https://orcid.org/0000-0003-3332-1495>

FORMATION AND DEVELOPMENT OF LIFELONG LEARNING

Анотація.

У статті висвітлено гносеологічне становлення навчання впродовж життя, схарактеризовано його періодизацію. Розкрито підходи UNESCO та OECD до навчання впродовж життя. Приділено увагу науковому трактуванню поняття «освіта впродовж життя». Розкрито контекстні особливості, за яких освіта охоплює державну та приватну сферу інтересів людини. Диференційовано розуміння «навчання впродовж усього життя» та «освіта впродовж життя». Розкрито розуміння формальної, неформальної та інформальної освіти. Приділено увагу технологіям дистанційної освіти: аналоговим, одностороннім та двостороннім мережевим. Висвітлено консервативний та перспективний напрями здобуття професійної освіти.

Abstract.

The article highlights the epistemological formation of lifelong learning, characterized by its periodization. UNESCO and OECD approaches to lifelong learning are revealed. Attention is paid to the scientific interpretation of the concept of "lifelong learning". Contextual features are revealed, according to which education covers public and private spheres of human interests. The understanding of "lifelong learning" and "lifelong learning" is differentiated. The understanding of formal, non-formal and informal education is revealed. Attention is paid to distance education technologies: analog, one-way and two-way network. Conservative and perspective directions of professional education are covered.

Ключові слова: навчання впродовж життя, освіта впродовж життя, дистанційна освіта, технології, формальна, неформальна, інформальна освіта.

Keywords: lifelong learning, lifelong learning, distance education, technology, formal, non-formal, informal education.

Вступ.

У безперервному професійному розвитку кваліфікованих фахівців важливе місце посідає навчання впродовж життя. Воно реалізується у формальній, неформальній та інформальній освіті. За сучасних умов в професійній (професійно-технічній) освіті України застосовується змішана форма навчання, що актуалізує підвищення рівня компетент-

ності педагогічних працівників в частині використання ними сучасних освітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета статті: проаналізувати становлення та розвиток навчання впродовж життя.

Методи дослідження: теоретичні методи аналізу, синтезу, класифікації та систематизації використано для визначення та узагальнення результатів наукових пошуків й формулювання висновків.

Джерела дослідження. До проблеми навчання впродовж життя звертались такі зарубіжні та вітчизняні вчені як J. Bown, P. Jarvis, C. Naik, T. Williamson, Д. Дзвінчук, В. Кременя, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, В. Олійника та ін.

Результати й обговорення.

Концепція навчання впродовж життя виникла у філософських дискусіях Платона в його праці «Республіка» (Платон д.н.е). З точки зору Платона, еліта потребує освіти впродовж усього життя, щоб бути добрими правителями (Williamson, 2008). Тим не менше, його підходи сьогодні обмежено застосовується до навчання впродовж життя, оскільки стосується лише виховання еліти. У XVII столітті Коменський розширив вчення Платона про те, що освіта є корисною для розвитку суспільства. Тим не менше, його система відрізнялася тим, що вона пропонувала, щоб освіта була відкритою для всіх громадян (Коменський, 1657/1896). Пізніше, після Французької революції, Кондорсе (1792/2003) ввів поняття навчання впродовж життя, поєднавши ідеї Платона і Коменського. Його оригінальна точка зору на навчання впродовж життя включала ідею навчання людей для практичних і професійних цілей. Він передбачав, що освіта як явище має вийти за рамки формальної освіти і включати всіх громадян, незалежно від їх віку, становища в суспільстві та освітнього рівня. Цей погляд на навчання впродовж життя є демократичним і гуманістичним. Він наголошував на освіченості людей як посилення їхньої емансипації в суспільстві та спроможності до ініціативи, участі в розвитку демократії.

Упродовж XX століття виникла політична та економічна перспектива навчання впродовж життя для широких мас населення. Ще й до нині створюються та впроваджуються документи з метою їх імплементації в усі сфери життєдіяльності суспільства. Наприклад, ініціативи навчання впродовж життя були адаптовані в другій половині двадцятого століття Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури у своїй глобальній кампанії освіти для всіх (Bown, 2000). ЮНЕСКО (1976) ставила за мету перебудову глобальної освітньої системи шляхом розвитку потенціалу поза формальною освітою, включаючи підтримку можливостей неформального навчання. Цією організацією було заявлено, що освіта має бути «універсальною та розширювати можливості навчання для дітей, молоді й дорослих» (Naik, C., & UNESCO, 1994, с. 6). Таким чином, глобальна ініціатива ЮНЕСКО ґрунтується на гуманістичній перспективі.

Одночасно Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) обговорила навчання впродовж життя з соціальної точки зору. У своєму звіті OECD (1996) констатувала, що навчання впродовж усього життя є важливим інструментом задоволення вимог глобалізації, робочого ринку та розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій. Навчання впродовж життя має на меті розвиток знань і навичок, необхідних громадянам для працевлаштування. Це також повинно збільшити економічну продуктивність та призвести до

поліпшення соціальної інклюзії (Colley, Hodkinson, & Malcolm, 2003). З таких глобальних ініціатив впливають національні ініціативи, які пов'язують ідею освіти як інструменту для суспільства з підвищенням національної позиції у глобальній освітній конкуренції. Зауважимо, що Україна станом на 2020 займала 46 місце з 80 країн світу за рівнем освіти. Дослідження було проведено в рамках глобального опитування на основі критеріїв: наявність добре розвиненої системи державної освіти; наявність можливостей навчатися в університетах; забезпечення якості вищої освіти (Best Countries for Education).

Звернемо увагу, що рівень освіти напряму впливає на економіку держави. Економічна перспектива ґрунтується на ідеї, що професійна освіта має сприяти кар'єрному становленню майбутніх фахівців на ринку праці. Іншими словами, навчання впродовж усього життя забезпечує безперервний професійний розвиток кваліфікованих фахівців з урахуванням особистих потреб та ринку праці. Ураховуючи це ми вбачаємо за необхідне ширше розкрити дистанційне навчання як освітню форму і технологію. Нині, навчання впродовж життя – це поняття, що стосується освіти людини її безперервного саморозвитку та самовдосконалення. Міжнародна концепція суспільного розвитку включає всі види освіти, до яких входить середня, професійна, академічна та післядипломна освіта.

Схарактеризуємо сучасне наукове розуміння поняття «навчання впродовж життя». Так, найчастіше під навчанням упродовж життя розуміють всю діяльність як держави, так і окремої людини з отримання освіти з раннього дитинства аж до пенсії з метою самореалізації в процесі досягнення життєвого успіху. Безперервна освіта – це сукупність способів і форм здобуття, поглиблення та розширення базової освіти, професійної компетентності і культури особистості. Для кожної людини безперервна освіта є процесом формування та задоволення її пізнавальних і духовних потреб, розвитку здібностей у мережі навчальних закладів чи шляхом самоосвіти (Маркозова, 2016).

Навчання впродовж усього життя є безмежним цілісним явищем, яке ґрунтується на ідеї, що навчання відбувається з дня народження і до смерті. Навчання впродовж усього життя є широким поняттям. Воно включає в себе приватну і державну сфери людського життя, а також охоплює всі практичні аспекти, а саме навчання в школах, закладах професійної, фахової передвищої, вищої освіти, а також інформальне навчання на робочому місці. Таким чином, дистанційне навчання має охоплювати діяльність, в якій особа бере участь впродовж усього свого життя.

Означена проблема була предметом наукового обговорення, особливо в частині гібридизації освітнього процесу із об'єднанням формальної, неформальної та інформальної освіти з використанням дистанційного навчання (Jarvis, 2007; Castells, 2013). Зауважимо, що гібридні освітні форми підтримують можливість студентів засвоїти навчальні

практики на робочому місці, які неможливо здобути в закладі освіти, а також отримати теоретичні знання, якими неможливо оволодіти на робочому місці. Гібридні форми навчання впродовж життя можуть поєднувати інтерес приватного підприємця з емансипацією тих, хто навчається, та політико-публічною сферою держави, роблячи громадянина працездатним.

Науковий інтерес становить трактування навчання впродовж життя у приватному та соціальному контекстах. Так, у приватній (індивідуальній) сфері відбувається «поєднання процесів упродовж усього життя, завдяки яким людина (генетично, фізично та біологічно), її розум (знання, навички, установки, цінності, емоції, переконання та почуття) переживає соціальні ситуації, сприйнятий зміст яких трансформується когнітивно, емоційно чи практично (або за допомогою будь-якої комбінації) та інтегрується в компетентності, в результаті чого відбувається постійний розвиток (людина стає більш досвідченою) (Jarvis, 2007, с. 98). У суспільній сфері, навчання впродовж життя охоплює кожну можливість, яку надає будь-який соціальний інститут, і кожен процес, за допомогою якого людина може отримати знання, навички, установки, цінності, емоції, переконання та почуття в загальних рамках суспільства (Jarvis, 2007, с. 99). Ураховуючи викладене варто погодитись із позицією автора, що академічна освіта це інструмент саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя.

Викладене свідчить, що навчання впродовж життя, це явище, яке включає державну та приватну сферу людського буття. З такої дискусії виникла потреба у різниці між навчанням упродовж усього життя та освітою впродовж життя. Зважаючи на те, що освіта має сприяти навчанню, поняття «освіта впродовж усього життя» використовується як таке, що пов'язує «навчання впродовж усього життя» з державною та формальною освітньою системою. Використовуючи цю термінологію, форми навчання впродовж життя залучають людину до участі у системі «освіта впродовж усього життя» (Jarvis, 2007). Така термінологія підкреслює суспільну сферу, наголошуючи на ситуації, коли ті, хто навчається, переходять до формальної освіти та виходять із неї впродовж усього свого життя. Отже, навчання впродовж усього життя як освіта впродовж життя – це концепт, що підкреслює роль формального навчання (Bown, 2000, с. 343). Тим не менше, така концептуалізація навчання впродовж життя є дуалістичною і не підкреслює важливі зрушення в рамках теорії навчання та освітніх технологій. Отже, зв'язок між теорією та практикою знецінюється, якщо ми ототожнюємо навчання з освітою, про що буде детально обговорено далі.

Впродовж останніх семи десятиліть дистанційне навчання є відповіддю на суспільну потребу в створенні дієвого інструменту здобуття освіти, який доступний значній кількості здобувачів освіти, включаючи доросле населення. Більше того, впродовж багатьох років навчання впродовж усього життя було тісно пов'язане з дистанційною

освітою. Важливим у цьому аспекті є розуміння видів освіти, в яких застосовується дистанційне навчання. По-перше, це формальна освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою; по-друге, це неформальна освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій; по-третє, це інформальна освіта (самоосвіта), яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям (Про освіту). На основі цього можна стверджувати, що дистанційна освіта може бути елементом кожного із перелічених видів освіти.

У частині функціонування сучасної дистанційної освіти важливу роль відіграють технології. Зауважимо, що розвиток дистанційного навчання розпочався із аналогових технологій, таких як друк, та згодом були доповнені мережевими односторонніми технологіями засобів масової інформації, такими як радіо та телебачення. В останні десятиліття спостерігається впровадження цифрових двосторонніх засобів комунікації, заснованих на мережі Інтернет. У цілому, постійний процес переходу з аналогових на цифрові технології дедалі більше впливає на умови навчання впродовж усього життя. Як свідчення, заклади професійної освіти, в яких традиційно була лише формальна та неформальна освіта впроваджують інформальну на основі дуальної форми здобуття освіти. На початку 2020-х років, почали активно залучати цифрові технології в освітній процес. Крім того, процес цифровізації все ще є явищем, що зароджується, і може мати ще більший вплив на навчання впродовж життя у майбутньому. Таким чином, безперервна професійна освіта видозмінюється лише в формах (формальна, неформальна, інформальна) і умовах її здобуття. На основі цього можна стверджувати, що послаблюються межі освітніх установ і посилюється значення здобутих компетентностей.

У зв'язку із вільним здобуттям освіти виникає конфлікт між особистісними потребами та потребами ринку праці. В ході чого з'являється невідповідність між попитом і пропозицією в робочій силі, яку часто пов'язують із капіталістичними та економічними цінностями, та колективною чи індивідуальною емансипативною перспективою громадян держави.

Зауважимо, що проблему навчання впродовж життя прийнято розглядати з двох позицій: консервативної та прогресивної. З консервативної позиції базові знання, які необхідні для кожного, тоді як з прогресивної позиції підкреслюється свобода вибору, цінності демократії, гуманізму та критичного

мислення. Таким чином, можна помітити, що консервативна точка зору спрямована на всезагальну освіту, а прогресивна на вибір освітнього сегменту і вузько спрямовану освітню траєкторію. Тим не менше, збігається загальний постулат, а саме: навчання впродовж життя може охоплювати як емансипацію, так і працевлаштування.

Висновки

Цифрова ера впливає на вимоги до педагогічних працівників і здобувачів освіти, у ході чого змінюються освітні підходи. Під час навчання впродовж життя активно використовується технологія дистанційного навчання, яку представлено у вигляді Інтернет технології. Навчання впродовж життя – це також розширення можливостей здобувачів освіти та підвищення рівня їхнього потенціалу. З такої точки зору, важливо розмежувати «навчання впродовж усього життя» як принцип здорового глузду та «навчання впродовж життя» як освітній принцип, що має реалізовуватися в освітній політиці, програмах та проєктах.

Таким чином, концепція навчання впродовж життя вже стала частиною освітнього процесу пересічного здобувача освіти, а в майбутньому її значення буде постійно зростати разом із формами її оволодіння. Система освіти, що існувала у нашій країні в минулому, не повною мірою задовольняє потреби сучасності і не буде прийнятною в майбутньому. Організаціям, що займаються стратегією розвитку освіти, слід мислити критично, виходячи за межі традиційного професійного навчання, тобто формальної освіти. Необхідно переглянути ідею про те, що базова освіта, яку отримує людина в молодому віці, є достатньою підготовкою для трудової діяльності впродовж життя, а тим більше – для досягнення життєвого успіху. Тому розгалужена освітня інфраструктура, що зараз створюється в багатьох країнах світу, є однією з найбільш важливих рушійних сил розвитку як людини, так і суспільства. Здобуття знань, умінь та компетентностей має носити безперервний характер і здійснюватися починаючи з дитинства.

Список літератури:

1. Best Countries for Education. North American and European countries are seen to provide the best education in the world's future leaders. URL: <https://www.usnews.com/news/best-countries/best-education>

2. Brown, J. S., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher*, 17(1), 32–42.

3. Castells, M. (2013). *Communication power* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.

4. Comenius, J. A. (1657/ 1896). *The great didactic*. London: Adam and Charles Black.

5. Condorcet, N. (1792/ 2003). *Address to the national assembly, 1792*. In P. Jarvis & C. Griffin (eds.), *Adult and continuing education: Major themes in education* (Vol. I, Liberal Adult Education (Part 1)), pp. 19–19).

6. Jarvis, P. (2007). *Globalisation, lifelong learning and the learning society: Sociological perspectives*. London: Routledge.

7. Malcolm, J., Hodkinson, P., & Colley, H. (2003). *Informality and formality in learning: A report for the Learning and Skills Research Centre*. Leeds, UK: Lifelong Learning Institute, University of Leeds.

8. Naik, C., & UNESCO. (1994). *Education for All Summit of Nine High- Population Countries, New Delhi, India, December 12– 16, 1993 Final Report*. Paris: UNESCO.

9. OECD. (1996). *Lifelong learning for all: Meeting of the Education Committee at Ministerial level, January 16– 17, 1996*. Paris: OECD.

10. Plato. (n.a.). *The republic*. The Internet Classics Archive Retrieved 2019, URL: <http://classics.mit.edu/Plato/republic.html>

11. Shultz T. *Investment in Human Capital / T. Shultz*. – New York, 1968. – 316 p.

12. UNESCO. (1976). *Recommendation on the development of adult education adopted by the General Conference at its nineteenth session, Nairobi, November 26, 1976*. Paris: UNESCO.

13. Williamson, T. (2008). *The good society and the good soul: Plato's Republic on leadership*. *The Leadership Quarterly*, 19(4), 397–408.

14. Маркозова, О. 2016 Навчання впродовж життя – необхідна передумова досягнення життєвого успіху. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 2 (29)* 2016

15. Про освіту. Законодавство України від 16.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

16. Світовий рейтинг освіти: Україна стала 38-ю. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/05/150513_vj_education_rankings_it